

BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU

Journal of Language and Education

4/2, 115-145

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 02.05.2023

Makale Kabul Tarihi: 06.06.2023

Demirtaş, A. ve Kılıç, O. (2023). Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığının ses özellikleri üzerine. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 4(2), 115-145. <https://dx.doi.org/10.46321/bugu.125>

TOFA TÜRKÇESİNDEKİ RUSÇADAN ALINMA SÖZ VARLIĞININ SES ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE

Prof. Dr. Ahmet DEMİRTAŞ

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi ahmetdemirtas@osmaniye.edu.tr ORCID

Osman KILIÇ (Doktora Öğrencisi)

Gaziantep Üniversitesi kilicosmantr@gmail.com ORCID

Öz

Karagaslar olarak da adlandırılan Tofa Türkleri, Rusya Federasyonu'nun İrkutsk bölgesinde yaşamaktadırlar. Konuşma dili olarak kullanılan Tofa Türkçesi, bugün yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ruslarla iç içe yaşayan Tofa Türklerinin söz varlığında Rusçadan geçen birçok öge bulunmaktadır.

Bu çalışmada; Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığının ses özellikleri ele alınarak bunlar üzerinde bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Söz varlığına ait tespit edilmiş olan ögeler, hem transkripsiyonlu biçimleriyle hem de sözlükteki özgün biçimleriyle gösterilmiştir.

Bu çalışmada; V. İ. Rassadin tarafından hazırlanan "Tofalarsko-Russkiy Slovar 2016 (Tofaca-Rusça Sözlük 2016)" adlı sözlük veri tabanı olarak kabul edilmiştir. Veri tabanından hareketle yapılan çalışmada ortaya çıkan sonuçlara göre; bu sözlükte yer alan Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı içerisinde 338 sözcük olup bunlar içerisinde ses olayı meydana gelmeyen öge sayısı 21'dir. Ses olayı meydana gelmeyen sözcüklerin oranının düşük olması, Tofa Türkçesinin alıntı sözcükleri genellikle kendi ses özelliklerine benzettiğini göstermektedir. Veri tabanından hareketle Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı içerisinde çeşitli ses olayları sonucunda ortaya çıkmış ikincil uzun ünlü içeren 253 adet söz varlığı ögesi tespit edilmiştir. Türk dilinin genel ses özelliklerinden olan ilk heceden sonra geniş-yuvarlak ünlü bulunmaması, Tofa Türkçesinde de alınma sözcüklerdeki ilk heceden sonraki o-ö ünlülerinin dar ünlülere dönüşmesine yol açtığı söylenebilir. Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı içerisinde 23 adet bu tür ünlü daralması tespit edilmiştir. Sözcüklerin ek alıp türemesi ve yerleştirilmesi gibi nedenlerle Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı içerisinde ön seste 13, iç seste 15 ve son seste 5 adet olmak üzere toplam 33 adet ünlü türemesinin meydana geldiği görülmüştür. Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı içerisinde en sık görülen ünsüz değişimleri 38 adet ile k>h ve 23 adet ile k>q değişimleridir. Her iki ses değişimi de genellikle ön seste meydana gelmiştir.

Anahtar Sözcükler: Tofa Türkçesi, Rusçadan alınma söz varlığı, ses özellikleri, dil bilgisi.

BUGU Dil ve Eğitim Dergisi, 4(2), 2023, 115-145, TÜRKİYE

ON THE VOCABULARY TAKEN FROM THE RUSSIAN IN TOFA TURKISH'S PHONETIC PROPERTIES

Abstract

Tofa Turks, also called Karagas, live in the Irkutsk region of the Russian Federation. Tofa Turkic, which is used as a spoken language, is in danger of extinction today. In the vocabulary of Tofa Turkic, who live together with the Russians, many elements pass through Russian.

In this study; some evaluations were made on the phonetic features of the vocabulary taken from Russian in Tofa Turkic. The identified items belonging to the vocabulary are shown both in their transcribed form and in their original form in the dictionary.

The dictionary named “Tofalarsko-Russkiy Slovar 2016 (Tofaca-Russian Dictionary 2016)” prepared by V. I. Rassadin has been accepted as a database. According to the results of the study based on the database; There are 338 words in the vocabulary taken from Russian in Tofa Turkic in this dictionary and the number of items in which no sound event occurs is 21. The low rate of words that do not have a phonetic event shows that Tofa Turkic generally resembles borrowed words with their phonetic features. Based on the database; within the vocabulary taken from Russian in Tofa Turkic, 253 vocabulary items containing secondary long vocals that have emerged as a result of various phonetic events have been identified. It can be said that the absence of wide-round vocals after the first syllable, which is one of the general phonetic features of the Turkic language, causes the o-ö vocals after the first syllable in Tofa Turkic to turn into narrow vocals. 23 such vocal contractions have been identified in the vocabulary taken from Russian in Tofa Turkic. It has been observed that a total of 33 vocal derivations, 13 in the front voice, 15 in the inner voice, and 5 in the last voice, occur in the vocabulary taken from Russian in Tofa Turkic due to reasons such as the derivation and localization of the words. The most common consonant changes in Tofa Turkic in the vocabulary taken from Russian are k>h with 38 and k>q with 23 pieces. Both voice changes generally occurred in the front voice.

Keywords: Tofa Turkic, vocabulary taken from Russian, phonological features, grammar.

Ø. Giriş:

Rusya Federasyonu'nun İrkutsk bölgesinde yaşayan Tofa Türklerinin konuşma dili olan Tofa Türkçesi, UNESCO tarafından tehlikedeki diller listesine dâhil edilmiştir. Rusçanın etkisiyle konuşur sayısı iyice azalan Tofa Türkçesi, yok olma tehlikesi içinde olan dillerden biridir.

Bir lehçenin kullanımının ortadan kalkması, bir etnik unsurun ve o etnik unsura ait kültürün ortadan kalkması anlamına gelir (Boz ve Günay Aktaş, 2016, s. 155). Tofa Türklerinin konuşma dili olan Tofa Türkçesi, bugün böyle büyük bir tehlike altındadır.

Ruslarla 17. yüzyılda önceleri kültürel ve ticari olarak başlayan Tofa Türklerinin ilişkileri, sonraki yüzyıllarda devam ederek Rusların sosyokültürel etkisi altında gelişmiştir (Rassadin, 1971, s. 120). Yüzyıllardır Rusçanın büyük bir sosyokültürel baskısı altında kalan Tofa Türkçesi, Rusçadan sürekli ve önemli oranda söz varlığı almak zorunda kalmıştır. Aslında bu durum, öbür Türk lehçe ve şiveleri için de geçerlidir. Bu arada, Batı dillerinden Rusçaya geçenler de dâhil olmak üzere Sovyet etkisindeki bütün Türk lehçe ve şivelerine Rusça söyleyiş özellikleriyle birlikte birçok söz varlığı ögesi geçmiştir.

Karagaslar olarak da adlandırılan Tofa Türkleri, Rusya Federasyonu'nun İrkutsk oblastında (bölgesinde) Nijneudinsk rayonuna (ilçesine) bağlı Alıgcer, Nerha (Tof. Nirs) ve Yukarı Gutara köylerinde toplu olarak ve Nijneudinsk rayonu ile Şumskiy (Uda II) ve Voznosenskiy köylerinde de dağınık olarak yaşamaktadırlar (İlgin, 2015, s. 19).

Temel söz varlığı, dil dünyasını oluşturan kavramlar bütünü olarak içine sayıları, akrabalık adlarını, renk adlarını, temel eylemleri ve manevi kültürün içerisinde yer alan gelenek ve görenekle ilgili sözcükleri de alan önemli bir olgudur (Karaca, 2012, s. 2062). Bu olgu bütün bir kültürü temsil etme özelliğine sahiptir. Tofa Türkçesi söz varlığı da Tofa Türklerinin maddi ve manevi bütün bir kültürünü yansıtmaktadır.

Tofa Türkleri ile ilgili ilk bilgiler, 1788'de "Karagas Tatarları" adıyla Peter S. Pallas tarafından dile getirilmiş, sonraki zamanlarda M. A. Castren, V. Radloff, N. F. Katanov, B. Petri, N. Dırenkova ve V. İ. Rassadin gibi önemli araştırmacıların Tofa Türkçesine önemli katkıları olmuştur (İlgin, 2012, s. 104).

Türkiye'de Tofa Türkçesi ile ilgili en geniş ve en yeni çalışmaları yapan İlgin'a göre Tofa Türkçesi, Sibirya grubu Türk lehçelerinden Tuva grubu içinde yer almaktadır (İlgin, 2015, s. 29)¹. Türk lehçelerinin sınıflandırmasında Tofa Türkçesi, yön olarak Kuzeydoğu grubu içerisine girmektedir.

Rassadin, 19. yüzyılda Castren ve Radloff'un Tofaları Karagas diye adlandırmasının nedeninin Kara-ħa:ş (Karagas) boyundan dolayı olabileceği görüşünü dile getirmektedir (Rassadin, 2013, s. 19).

V. İ. Rassadin, uzun yıllar Tofa Türkçesi üzerine birçok çalışma yapan bir araştırmacıdır. Tofa Türkçesinin söz varlığıyla ilgili şimdiye kadar en kapsamlı çalışmanın, Rassadin tarafından hazırlanmış olan "Tofalarsko-Russkiy Slovar 2016 (Tofaca-Rusça Sözlük 2016)" adlı sözlük olduğu söylenebilir. Bu yüzden bu çalışmada; veri tabanı olarak bu sözlük esas alınmıştır. Veri tabanı olarak kullanılan sözlükten hareketle Tofa Türkçesinde 338 tane Rusçadan alınma sözcük tespit edilmiştir. Ayrıca; çalışmadaki Rusça sözcüklerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları için de G. Kemaletdinova'nın hazırladığı *Rusça Büyük Sözlük* (2008)'ten yararlanılmıştır.

Diller, toplumların yaşam biçimleri ve çevreleriyle doğrudan etkileşim içindedir. (Aksan, 2004, s. 9). Tofa Türkçesi söz varlığı da Tofa Türklerinin yaşam biçimi ve çevreleriyle kurdukları ilişkiyi yansıtmaktadır. Ancak, bu söz varlığının bir kısmının yabancı kökenli olduğu, özellikle Rusçanın etkili olduğu görülmektedir. Rusçadan Tofa Türkçesine geçen söz varlığı öğelerinin bazıları ses değişikliği yanında biçim ve anlam değişikliği de geçirerek Tofa Türkçesi içinde yer bulmuştur.

Kimi zaman alıntılar, alındıkları dilin söz ve anlam dünyasının birer üyesi hâline gelebilmektedirler (Karaağaç, 1997, s. 500). Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma bazı söz varlığı öğeleri de Tofa Türkçesinin ses özelliklerine uyarak zaman içerisinde Tofa Türkçesinin bir parçası hâline gelmiştir.

Bu çalışmada; tespit edilen Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığının ses özellikleri üzerinde durulmuştur. Çalışmada, öbür dillerden Rusçaya geçen sözcüklerin Tofa Türkçesine Rusçanın söyleyiş özellikleriyle geçmesi sebebiyle alıntı terimi yerine alınma terimi tercih edilmiştir. Ayrıca; sözcüklerin kökenleriyle ilgili olarak Günay Karaağaç'ın *Türkçe*

¹ Tofa Türkçesinin Türk lehçelerindeki yeri ile ilgili başlıca görüşler için bakınız: İlgin, 2015, s. 21-29.

Verintiler Sözlüğü (2021), M. Vasmer'in *Rus Dilinin Etimoloji Sözlüğü* (1986) ve A. K. Şaponikov'un *Çağdaş Rus Dilinin Etimoloji Sözlüğü* (2010) adlı çalışmalarından yararlanılmıştır.

Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığının ses özelliklerinin ele alındığı bu çalışmada; sözcükler, hem transkripsiyonlu hem de sözlükteki özgün biçimleriyle gösterilmiştir. Seslerin ve harflerin gösteriminde A. Ilgın'ın (2015) çalışması örnek alınmış ve Tofa Türkçesinde, Türkiye Türkçesi yazı dilinden farklı olan sesler şu şekilde gösterilmiştir²:

- aa, ee şeklinde yazılan uzun ünlülerin yanına : işareti getirilmiştir: a: (aa), e: (ee) vb.
- Tofa alfabesinde ъ işareti ile gösterilen gırtlaksız ünlüler ' işaretiyle gösterilmiştir: a', e', ı' vb.
- Tofa alfabesinde i şeklinde gösterilen normalden daha kısa telaffuz edilen i sesi ĭ ile gösterilmiştir.
- Tofa alfabesinde ə şeklinde gösterilen açık e sesi, ä ile gösterilmiştir.
- Çeviri yazıda Kiril alfabesinde olmayan Tofa Türkçesindeki ünsüzler, aşağıdaki işaret alfabesi sistemi ile belirtilmiştir: ч = c, н (nazal n) = η, к (kalın k) = q, ғ (kalın g) = ğ, h (nefesli palatal h) = ħ
- A. Ilgın'ın (2015) çalışmasından farklı olarak Tofa alfabesinde ь işareti ile gösterilen yumuşatma işareti ' ile gösterilmiştir.

1. Tofa Türkçesindeki Rusçadan Alınma Söz Varlığının Ses Özellikleri:

1.1. Ses Olayı Meydana Gelmeyenler:

bomba бомба // Rus. бомба, бомбовый: bomba

pioner пионер // Rus. пионер: 1) öncü, 2) örgütte öncü olan

vokresen'e воскресенье // Rus. воскресенье: pazar günü

vtornik вторник // Rus. вторник: salı

glasnyı гласный // Rus. грам. гласный (звук): ünlü ses

golosovat kıl- голосовать кыл- // Rus. голосовать: oy kullanmak

gradus градус // Rus. градус: derece

komsomolşı комсомолші // Rus. комсомолец: komsomol, SSCB komünist partisi gençlik kolu üyesi

oktyabryonok октябрёнок // Rus. октябрёнок: 1) Ekim ayıyla ilgili, 2) SSCB döneminde 7-9 yaş arası okullu çocuklar için kullanılan bir terim

obşçay общай // Rus. в общем: genel olarak (zarf görevinde)

oktyabryatalar октябрыталар // Rus. октябрыта SSCB döneminde 7-9 yaş arası okullu çocuklar için kullanılan bir terim

oblast область // Rus. область: bölge, alan

² Tofa Türkçesindeki seslerin ayrıntılı karşılıkları için bakınız: Ilgın, 2015, s. 29.

partizan партизан // Rus. партизан: 1) çeteci, 2) partizan
ponedelnik понедельник // Rus. понедельник: pazartesi
radio радио // Rus. 1) радио; 2) радиогрaмма: 1) radyo 2) radyogram
ruatnitsa пятница // Rus. пятница: cuma
subbota суббота // суббота: cumartesi
sreda среда // Rus. среда: çarşamba
şurup шуруп // Rus. винт, шуруп: 1) silindirik vida, 2) ağaç vidası
toçka точка // Rus. точка: nokta
tonna тонна // Rus. тонна: ton

1.2. Ses Olayı Meydana Gelenler:

1.2.1. Ünlülerle ilgili ses olayları:

1.2.1.1. Ünlü uzaması:

Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma sözcüklerin tümünde erime olmasa da “ya, yo, ts, o” seslerinin düşmesi, ses değişimleri ve sık ünsüzlü (**elektri**:çestvo, mışa:y // Rus. мешающий vb.) sözcüklerde ikincil uzunluğa sahip ünlü uzamaları meydana gelmiştir.

Tofa Türkçesindeki uzun ünlüler çeşitli ses olayları sonucunda ortaya çıkmış ikincil uzunluğa sahip ünlülerdir. Genellikle iki ünlü arasındaki /ğ/, /η/, /r/, /y/ ünsüzleri ile kısmen /ğ/ ünsüzünün erimesiyle oluşmuştur (İlgin, 2011, s. 20).

a:rmi аарми // Rus. армия; военная служба: 1) ordu, 2) askerlik

a:rmila- аармила- // Rus. служить в армии: 1) orduda hizmet etmek, 2) askerlik yapmak

a:rmilat- аармилат- // Rus. заставлять идти служить в армию: askere almak

artiis артиис // Rus. артист, артистка: artist, oyuncu

ba:nha баанһа // Rus. банка: kavanoz

ba:pka баапһа // Rus. бабка для отбивания кос: örs

balala:yha балалаайһа, balla:yha баллаайһа, mandu:rha мандуурһа // Rus. балалайка:
Ruslara özgü bir tür telli çalgı

berdan:ha бердаанһа // Rus. берданка (вид охотничьего ружья): berdanka adlı tüfek

bermişe:l' бермишээль,vermişe:l' вермишээль // Rus. вермишель: tel şehriye

bidro: бидроо, bidru: бидруу, baydru: байдруу, karapaş bidru:/bidro: карапаш бидруу/
бидроо // Rus. ведро: sactan уарılma teneke kova

bol'ni:sa больнииса // Rus. больница: hastane (hastane için Tofa Türkçesinde “emnedir
öğ эмнэдир өг” kavramı da kullanılıyor)

bo:ci боочи // Rus. вожжи: dizgin

briga:da бригада // Rus. бригада: ekip, takım

bruso:k брусоок // Rus. брусок, лопатка: 1) bileme taşı, 2) mala

vağo:n вағоон // Rus. 1) вагон; 2) поезд: 1) vagon, 2) tren
valyo:k валёок // Rus. валёк (для ручной обработки кедровых шишек): çam kozalağı
veryo:pka верёопка, biğyорка бірёопка // Rus. конопляная верёвка: kendirden yapılma
ip
vertolyo:t вертолёт // Rus. вертолёт: helikopter
ve:nik веэник, mi:nik мииник, me:nik меэник // Rus. веник: süpürge
virşo:k виршоок // Rus. вершок: 4.4 cm'lik ölçü birimi
gaze:t газеэт qaze:t қазеэт // Rus. газета: gazete
gli:ne глиинэ // Rus. глина: kil
go:rit гоорыт, qo:rit қоорыт // Rus. город: şehir
gra:blaş- грааблаш- // Rus. грести граблями: tırmıkla sürmek, tırmık kullanmak
gra:motny граамотный // Rus. грамотный: okuyazar
gra:miti граамыты, qıga:miti қыраамыты // Rus. грамота: okuma yazma, okuyazarlık
gu:cı гуучы // Rus. гужи (часть конской упряжи): kayış (at koşum takımının bir parçası)
dekaloo:n декалоон, sekaloo:n чекалоон // Rus. одеколон: kolonya
dekaloo:nsı декалоонсы, sekaloo:nsı чекалоонсы // Rus. пахнуть одеколоном, отдавать одеколоном: kolonya kokmak
dekaloo:nsığ декалоонсығ, sekaloo:nsığ чекалоонсығ // Rus. пахнувший одеколоном: kolonya kokan
detsa:t детсаат // Rus. детский сад, детсад: 1) kreş, 2) ana okulu
do:ktır дооктыр // Rus. врач, доктор: doktor
izbu:şka избуушка, izbü:şke избүүшкэ // Rus. избушка: kulübe
ispi:r испиир, spi:r, спиир // Rus. спирт: 1) ispirto, 2) alkol
ya:bloğa йааблога, ya:bılka йаабылка // Rus. яблоко: elma
ya:ma йаама // Rus. ловчая яма, яма: 1) av çukuru, 2) çukur
yo:lka йоолка // Rus. новогодняя ёлка: yılbaşı ağacı
yü:pke йүүпкэ // Rus. юбка: etek
kilo:metır килоометыр // Rus. километр: kilometre
kino: киноо // Rus. кино: sinema
körşe:k көршеек // Rus. горшок, чайник: 1) çömlek, 2) çaydanlık
kri:nke криинкэ // Rus. кринка: toprak kap, küp
kru:şka круушка, krü:şke крүүшкэ, күрү:şke күрүүшкэ // Rus. кружка: maşgара
krü:şkeçik крүүшкэчик // Rus. кружечка, маленькая кружка küçük maşgара

külü:p күлүүп, klü:p клүүп // Rus. клуб: kulüp
külü:ptüĝ күлүүптүĝ // Rus. имеющий клуб, с клубом: kulübü olan
kükşi:n күкшиин // Rus. кувшин: güğüm
ka:jny қаажный // Rus. каждый: her, her bir
qali:k қалиик // Rus. веник-голик: çalı süpürgesi
kampe:tka қампээтка, qo'nfе:tka қоңфээтка // Rus. конфета: şeker, şekerleme
qaru:s қапуус // Rus. капуста: lahana
qarabi:n қарабиин // Rus. карабин: karabina (tüfeği), filinta
qara-**pe:şke** қара-**пешкэ** // Rus. пашки: 1) dama taşı, 2) dama oyunu
qarma:n қармаан // Rus. карман: cep
qarmaqo:n қармақоон, harmaqo:n хармақоон, maqaro:n мақароон // Rus. макароны: makarna
qarto:vay қартовай, qarto:ĝa қартоға (Gutara ağzında karto:ĝa қартоға) // Rus. картофель, картошка: patates
qartu:s қартуус, hartu:s хартуус (Gutara ağzında kartuz/картуз) // Rus. картуз: şarka, kasket
qo:pe коопе, qo:fe коофе // Rus. кофе, кофейный: kahve
qooritta- коорытта- // Rus. ехать в город: şehre gitmek
kоруо:n копыоон (копёон гутар.) // Rus. копна сена: ot uĝını
qora:bl' қораабль // Rus. корабль: gemi
qoro:pha қороопһа // Rus. коробка, коробок: kutu
qo'lho:s қолһоос // Rus. колхоз, колхозный: kooperatif, ortak çiftlik
qusu:q кусуук // Rus. кусок // кусковой: lokma, parça
qu'ra:уһа қуһпаайһа, қуһфаайа, пуһпаайа // Rus. фуфайка: kapiton ceket, gosuk
qıra:miti қыраамыты, граамыты // Rus. грамота: belge, sertifika
ħa:rttı һартты // Rus. 1) географическая карта; 2) игральные карты: 1) harita, 2) oyun kâğıdı
ħa:rttıla- һарттыла- // Rus. играть в карты: kart/kağıt оуна-
ħaranda:ş һарандааш, qaranda:ş қарандааш // Rus. карандаш: kurşun kalem
ħa:şa һаша // Rus. каша: lapa, bulamaç
ħa:şasa- һашаса- // Rus. хотеть кашу, любить кашу: lapa istemek, lapa sevmek
ħa:şasak һашасак // Rus. любящий есть кашу, любитель каши: lapasever
ħaza:rma һазарма // Rus. казарма: baraka
ħarti:na һартиина // Rus. 1) картина, 2) кино, кинокартина, кинофильм: 1) resim 2) sinema
(tiriĝ harti:na тиріĝ һартиина // Rus. кинофильм: sinema filmi)

- hlapu: hлапуу, hlo:pu hлопу // Rus. клоп: tahtakurusu
- halyango:r haлянгоор // Rus. коленкор (разновидность текстиля): patiska, pamuk bezi
- here:se herээсэ // Rus. 1) крест, 2) крести: 1) haç, 2) sinek (kağıt oyununda)
- here:sele- herээсэле, hre:sele- hrээсэле- // Rus. 1) креститься; 2) класть крест-накрест; vaftiz olmak
- hıne:k hінеэк // Rus. книга, книжка: kitap
- hlä:me hlэмэ // Rus. печёный хлеб: fırın ekmeği
- holso: hольсоо // Rus. 1) кольцо, 2) пряжка ремня или подпруги: 1) yüzük 2) kemer tokası
- holso: hольсоо // Rus. колесо tekerlek
- hori:tta hориитта // Rus. корыто: oluk, yalak
- horo:li hорооли // Rus. король (фигура в карточной игре): kral (kağıt oyununda)
- horto:qa hortооқа, horto:pqa hortоопқа // Rus. картофель, картошка: patates
- hö:zır hөөзір // Rus. козырь (в карточной игре) // козырной: koz (kağıt oyununda)
- hö:zırle- hөөзірле- // Rus. ходить козырной картой, ходить козырем koz kullanmak
- hö:şke hөөшкэ, ke:şke кеешкэ // Rus. кошка: kedi
- hrüpä: hrүпээ // Rus. крупа: hububat (aқ hrүре: ақ hrүпээ Rus. рис pirinç; qara hrүре: қара hrүре: hrүпээ // Rus. гречневая крупа, гречка: karabuğday)
- la:mра лаампа, la:mрrг лаампыр // Rus. лампа: lamba
- la:pka лаапқа // Rus. магазин, лавка: mağaza, dükkan
- levo:r левоор // Rus. револьвер, пистолет: tabanca
- le:nte леентэ // Rus. лента, ленточка: kurdele
- limo:n лимоон // Rus. лимон: limon
- lito:pka литоопқа // Rus. коса (для сенокошения), литовка (обл.): tırpan
- mali:na малиина // Rus. малина, малиновый: ahududu
- ma:rli маарли // Rus. марля: tülbent
- ma:rtı маарты // Rus. март: mart ayı
- mangazi:n мангазиин // Rus. магазин: dükân, mağaza
- mangazinna- мангазиинна-, magazinna- магазиинна- // Rus. пойти в магазин: mağazaya gitmek
- manma:r манмаар //Rus. амбар: ambar
- manma:rla- манмаарла- //Rus. помещать в амбар, класть в амбар: ambara koymak
- manma:rlığ манмаарлығ //Rus. имеющий амбар: ambarı olan, ambar sahibi
- maşı:n машиин, maşı:na машиина // Rus. 1) автомашина, машина; 2) механизм: 1) otomobil, 2) mekanizma

ma'ho:rka маъһорка // Rus. махорка: bir tür tütün, bitki

meta:l метаал // Rus. 1) медаль, 2) значок: 1) madalya, 2) rozet

meta:llıǵ метааллыǵ // Rus. 1) имеющий медаль, награждённый медалью; 2) имеющий значок: 1) madalyası olan 2) rozeti olan

myo:t мёот // Rus. мёд, медовый: bal

myo:tsı мёотсы // Rus. 1) пахнуть мёдом, 2) быть похожим на мёд: 1) bal kokmak, 2) bala benzemek

myo:tsıǵ мёотсыǵ // Rus. 1) пахнувший мёдом; 2) похожий на мёд: 1) bal kokan, 2) bala benzeyen

myo:tta- мёотта- // Rus. 1) идти за мёдом 2) запасать мёд: 3) носить мёд (о пчёлах): 1) bala gitmek, 2) bal depolamak, 3) bal taşımak (arılar için)

mi:le миилэ // Rus. мыло: sabun

minu:t минуут // Rus. минута: dakika

mişe:k, mişä:k мишэк, мишэк // Rus. мешок, куль (полотняный): torba, çuval

mişe:kte- мишэкте- // Rus. класть в мешок: torbaya koymak

mişe:kçik мишэкчик // Rus. небольшой полотняный мешочек: orta boy torba

moto:r мотоор // Rus. мотор: motor

moto:rluǵ мотоорлуǵ // Rus. моторный, имеющий мотор: motorlu

motosiikle мотоциклэ // Rus. мотоцикл: motosiklet

mo'rho:vka моъrhoовка, mo'rho:pka моъrhoопка, mo'rho:tqa моъrhoотка, mo'rho:q моъrhoоқ // Rus. морковь: havuç

mira: мыраа // Rus. брага: bir tür ev yarımı bira

mirne:şka мырнеэшка: Rus. мышь, мышка: fare

mişa:у мышаай // Rus. мешающий: engel olan

mişa:ула мышаайла // Rus. мешать, быть помехой: engel olmak

mya:çik мячик // Rus. мяч, мячик: top, futbol topu

na:ri наары // Rus. нары: tahta yataklık

narıya:t наряат // Rus. наряд (напр., на работу): giysi, kıyafet

na'hala:t наъhалаат // Rus. убыток, наклад: hata, zarar

na'hala:tqa наъhалаатка // Rus. нареч. зря, впустую, убыточно: boşuna, faydasızca

na'hala:tta- наъhалаатта- // Rus. оставаться в убытке, в накладе: zararda olmak, faydasız olmak

na'hala:ttiǵ наъhалааттыǵ // Rus. убыточный, накладный: faydasız, kazançsız

na'hati:r наъhатырь // Rus. нашатырь: amonyak

ni:tke нииткэ // Rus. нитки (фабричные): iplik (fabrika ürünü)

- obo:s обоос // Rus. 1) обоз; 2) караван: 1) at arabası katarı, 2) kervan
- ovu:t овёот // Rus. овёс // овсяный: yulaf
- oglo:bli оглообли // Rus. оглобли: at arabasının ata bağlanmasını sağlayan direk
- ogoro:t огороот // Rus. огород: bostan, sebze bahçesi
- pała:tka палаатка // Rus. палатка кусок брезента или иной плотной ткани, служащий для покрытия чума: bir tür çadır
- pa:r паар, ba:r баар // Rus. пара: çift
- pa:rla- паарла- // Rus. давать (брать, класть) что-л. попарно, парами: çift, ikişer vermek
- pa:rti паарти // Rus. партия: parti
- pal'to: пальтоо // Rus. пальто: palto, manto
- pa:riro:s папироос // Rus. папиросы: (Rus tipi) sigaralar
- pa:roho:t парохоот // Rus. пароход: vapur, dumanlı gemi
- partiza:nna- партизаанна- // Rus. партизанить: çetecilik уармак, partizanlık уармак
- pastu:q пастуук // Rus. пастух: çoban
- pastu:qta- пастуукта // Rus. пасти, пастушить, быть пастухом, работать пастухом: çobanlık уармак
- patro:n патроон // Rus. 1) патрон; 2) гильза; 1)fişek, 2) kovan
- patronda:ş патрондааш // Rus. патронташ: fişeklik, palaska
- pelsa:la- пелсаала- // Rus. плясать, танцевать: dans etmek
- pla:n плаан // Rus. план: plan
- pe:şke пеэшкэ // Rus. 1) шахматы; 2) пешка (фигура в шахматах): 1) satranç 2) piyon (santraçtaki bir taş)
- pe:şkele- пеэшкэлэ- // Rus. играть в шахматы: satranç oynamak
- pisto:n пистоон // Rus. пистон: ateşleme kapsülü
- pisto:nniğ пистоонный // Rus. капсульный, пистонный: kapsüllü, pistonlu
- plita:lığ: plita:lığ so:l плитаалыг: плитаалыг соол // Rus. печь-плита: fırınlı soba
- po:ko:s покоос // Rus. покос: ot biçme, patoz
- poli:tika политика // Rus. политика: politika
- po:yest поийест // Rus. поезд: tren
- po:l поол // Rus. пол (в помещении): taban (döşeme ahşap vb.)
- po:lla- поолла- // Rus. настилать пол: döşeme уармак
- po:şta поошта // Rus. почта: posta
- posmu:ka посмуука Rus. // осьмуха (восьмая часть): sekizde biri (bir bölümü)

potro:li потпооли // Rus. подполье, подвал: yeraltı, bodrum
pra:vo прааво // Rus. право, права: hak, hukuk, yeterlilik
pra:voluğ прааволуғ // Rus. имеющий право, имеющий права: hakkı, hukuku olan
pre:mi преэми // Rus. премия: ödül, prim
pre:mile- преэмиле- // Rus. премировать: ödül, prim vermek
pre:milet- преэмилет- // Rus. получать премию.быть премированным: ödül, prim almak
pri:ske приискэ // Rus. прииск (золотой): maden, maden ocağı (altın)
pro:voloka прооволока // Rus. проволока: tel
puşa:у пушаай // Rus. пусть, пускай: reki, tamam
pü:t пүүт // Rus. пуд // пудовый: pud (Eski bir Rus ağırlık birimi)
pü:tte- пүүттэ- // Rus. отвешивать (отмерять) пудами: pud ölçü birimince tartmak
pü:şke пүүшкэ // Rus. пушка: savaş toru
pıla:t пылаат // Rus. головной **платок**: başörtüsü, şal
pıla:ttığ пылааттығ // Rus. с платком на голове, имеющая платок: başörtülü, şallı
(пылааттығ улус // Rus. эвф. женщины: -örtmeced- başörtülü halk, kadınlar)
ra:ma раама // Rus. рама: çerçeve
radiogra:m радиограам // Rus. радиограмма: radyogram
rayo:n райоон // Rus. район: bölge, semt
rezi:ne резиинэ // Rus. резина; резинка (ластик): lastik
respu:blik республик // Rus. республика: cumhuriyet
respu:bliktiğ республиктығ // Rus. республиканский: cumhuriyet (sıfat görevinde)
re:pke реэпкэ // Rus. репа: şalgam, turp
ru:çka руучка // Rus. ручка: silinmez kalem
save:rha савээрһа // Rus. отвёртка: tornavida
save:tska савезцка // Rus. советский: Sovyet
sa:qır саақыр // Rus. сахар // сахарный: şeker, şekerli
salda:t салдаат // Rus. солдат: asker
salda:tta- салдаатта- // Rus. служить в армии: askerlik yapmak
samba:r самбаар // Rus. самовар: semaver
samba:rlığ самбаарлығ // Rus. имеющий самовар: semaveri olan, semaver sahibi
samogo:n самогоон // Rus. самогон: evde yapılan kaçak votka
samolyo:t самолёот // Rus. самолёт: uçak
samısa:t самысаат // Rus. табак, самосад: bir tür tütün

sara:rnik сапаарник // Rus. заварник, чайник для заварки: çay demliği, çaydanlık
saro:t сароот // Rus. стог, скирда, **зарот** (обл.): dokurcun, ot uıǵını
saro:tta- сароотта- // Rus.стоговать, скирдовать, ставить зарот (обл.): ot uıǵmak
safho:s сафхоос // Rus. завхоз, заведующий хозяйством: tedarik müdürü
safho:sta- сафхооста- // Rus. работать завхозом: tedarik müdürü olarak çalışmak
sekreta:r' секретарь // Rus. секретарь: sekreter
sidyo:lka сидёолка // Rus. седёлка (часть конской упряжи): at koşum takımının parçası
si:tse сиитсэ // Rus. ситец, ситцевый: basma kumaş
si:te сиитэ // Rus. сито: elek, kalbur
skame:yuka скамейка // Rus. скамья, скамейка: (parklardaki) bank
skovo:r, osko:vor сковоор, оскоовор // Rus. сковорода: tava
sove:tska советска // Rus. советский: Sovyet
sta:t стаат (Alıgcer aǵzı) // Rus. стадо: sürü (geyik vb.)
staka:n стакаан // Rus. стакан: bardak
stena: стенаа // Rus. стена избы, дома: kulübe duvarı
stolo:vaу столовай // Rus. столовая (о посуде): yemek takımı
sto:l, nosto:l стоол, ностоол // Rus. стол: masa
sto:lbo стоолбо // Rus. столб: direk, kolon
stü:l стүүл // Rus. стул: sandalye
stü:çün стүүчүн // Rus. студень, холодец: pelte, jöle (etin pişmesiyle oluşan)
su:şqa суушка // Rus. сушки, мелкие баранки: gevrek simit, bir tür küçük kraker
sü:mke сүүмкэ суумка // Rus. сумка, портфель: çanta
sü:t сүүт // Rus. суд: mahkeme
şçetovo:tta- сçетовоотта- // Rus. работать сçетоводом: muhasebe işi yapmak
talo:n талоон // Rus. талон (на продукты): kupon
telegra:m, tiligra:m телеграам, тилиграам // Rus. телеграмма: telgraf
tovoro:q товорооқ // Rus. творог: lor peyniri, süzme peynir
telefo:n телефоон // Rus. телефон: telefon
telefo:nna- телефоонна- // Rus. пользоваться телефоном, звонить по телефону:
telefon etmek
tetra:tka тетраатка // Rus. тетрадь: defter
ti:p тиип // Rus. тиф: tifo
tolmo:çıla- толмоочыла- // Rus. толмачить, переводить с одного языка на другой:
tercüme etmek

to:sqa тоосқа // Rus. малокалиберная винтовка, тозовка (обл.): küçük kalibreli bir tür tüfek

topure:tqa топуретқа // Rus. табуретка: tabure, iskemle

trü:рке трүүпкэ // Rus. курительная **трубка** (европейского образца): pipe

uçi:şı учиишы // Rus. учитель: öğretmen

uro:q урооқ // Rus. урок: ders

uško:l, işko:l, şko:l ушкоол, ышкоол, шкоол // Rus. школа: okul

ürü:mñe үрүүмһэ // Rus. рюмка: kadeh

ürü:çke үрүүчкэ // Rus. ручка: silinmez kalem

fla:k флаак // Rus. флаг: bayrak

fe:rme феэрмэ // Rus. ферма: çiftlik

ça:s чаас // Rus. часы, час: saat

çerapla:n чераплаан (Ustara aǵzı) // Rus. самолёт, аэроплан: uçak

çerni:le черниилэ // Rus. чернила: mürekker

çuşu:rnik чушуурник // Rus. дежурный: nöbetçi

çuşu:rnikta- чушуурникта- // Rus. дежурить, быть дежурным: nöbet tutmak

şeni:se шениисэ // Rus. пшеница, пшеничный: buğday

şka:p, işka:p шкаап, ышкаап // Rus. шкаф: dolap

şka:pta- шкаапта- // Rus. помещать в шкаф: dolaba koymak

şka:ptat- шкааптат- // Rus. заставить помещать в шкаф: dolaba tıkmak, dolaba koymaya zorlamak

şko:lla- школла-, ышколла- // Rus. ходить в школу, учиться в школе: okula gitmek, okula eğitim almağa gitmek

şlyu:pka шляпка // Rus. шляпа: şarka

şo:per шоопер // Rus. шофёр, водитель: sürücü, şoför

eksku:rsi эскуурси // Rus. экскурсия: gezinti

eksku:rsila- эскуурсила- // Rus. идти на экскурсию: sefere, seyahate gitmek

ekspedi:sî экспедииси // Rus. экспедиция: sefer, iş seyahati

elektri:çestvo электриичество // Rus. электричество: elektrik

1.2.1.2. Ünlü kalınlaşması:

baydru: байдруу (Gutara aǵzında: bidro: бидроо) // Rus. ведро: kova

halyango:r халянгоор // Rus. коленкор: patiska, pamuk bezi

mışa:у мышаай // Rus. мешающий: engel olan

mışa:yla- мышаайла- // Rus. мешать, быть помехой: engel olmak

tansala- тансала- // Rus. танцевать: dans etmek

1.2.1.3. Ünlü incelmesi:

bî:le, биилэ, vi:le виилэ // Rus. 1) вилы: 2) вилка 1) yaba, 2) çatal

bütü:nhe бүтүүнһэ // Rus. бутылка şişe

izbu:şka избуушка, izbü:şke избүүшкэ // Rus. охотничье зимовье, таёжная избушка:
kış kulübesi, avcı kulübesi

yü:pke йүүпкэ // Rus. юбка: etek

körşe:k көршөөк // Rus. Горшок, чайник: çömlek, çaydanlık

kri:nke кринкэ // Rus. кринка: toprak kap, küp

kru:şka круушка, krü:şke крүүшкэ, күрү:şke күрүүшкэ // Rus. кружка: маşғара

krü:şeçik крүүшкэчик // Rus. кружечка, маленькая кружка: küçük маşғара

külü:p күлүүп, klü:p клүүп // Rus. клуб: kulüp

külü:ptüğ күлүүптүғ // Rus. имеющий клуб, с клубом: kulübü olan

kükşi:n күкшиин // Rus. кувшин: güğüm

hori:tta хоритта // Rus. корыто: oluk, yalak

le:nte лэнтэ // Rus. лента, ленточка: kurdele

mi:le миилэ // Rus. мыло: sabun

mişe:k, mişä:k мишээк, мишээк // Rus. мешок, куль (полотняный): torba, çuval

mişe:kte- мишээктэ- // Rus. класть в мешок: torbaуа коумак

mişe:kçik мишээкчик // Rus. небольшой полотняный мешочек: orta boy torba

pe:şke пешкэ // Rus. 1) шахматы, 2) пешка (фигура в шахматах); 1) satranç, 2) piyon
(santraçtaki bir taş)

pü:t пүүт // Rus. пуд // пудовый: pud (Eski bir Rus ağırlık birimi)

pü:tte- пүүттэ- // Rus. отвешивать (отмерять) пудами: pud ölçü birimince tartmak

pü:şke пүүшкэ // Rus. пушка: savaş toru

rezi:ne резиинэ // Rus. резина; резинка (ластик): lastik

re:pke реэпкэ // Rus. репа: şalgam, turp

si:te сиитэ // Rus. сито: elek, kalbur

slyüide слюүдэ // Rus. слюда: mika minerali

stü:l стүүл // Rus. стул: sandalye

stü:çün стүүчүн // Rus. студень, холодец: pelte, jöle (etin pişmesiyle oluşan)

sü:mke сүүмкэ суумка // Rus. сумка, портфель: çanta

sü:t сүүт // Rus. суд: mahkeme

trü:pke трүүпкэ // Rus. курительная трубка: pipe

ürü:mhe үрүүмһэ // Rus. рюмка: kadeh

ürü:çke үрүүчкэ // Rus. ручка: silinmez kalem

fe:rme феэрмэ // Rus. ферма: çiftlik

çerni:le черниилэ // Rus. чернила: mürekker

çe'rke чьпке // Rus. гриб; гриб-трутовик, **губка**: mantar bitkisi

şeni:se шениисэ // Rus. пшеница, пшеничный: buğday

şey шэй // Rus. чай: çay (içecek)

1.2.1.4. Ünlü daralması:

baydru: байдруу (гутар. = бидроо gutara ağzı) // Rus. ведро: kova

bidro: бидроо, bidru: бидруу, baydru: байдруу, karapaş bidru/bidro: карапаш бидруу/бидроо // Rus. ведро: sac, teneke kova

ve:nik веэник, mi:nik мииник, me:nik меэник // Rus. веник: süpürge

virşo:k виршоок // Rus. вершок: 4.4 cm'lik ölçü birimi

gra:miti граамыты, qıga:miti қыраамыты // Rus. грамота: okuma yazma, okuryazarlık

do:ktır дооктыр // Rus. врач, доктор: doktor, hekim

qo:ritt коорыт // Rus. город, городской: şehir, kent

qooritta- коорытта- // Rus. ехать в город: şehre gitmek

qusu:q кусуук // Rus. кусок, кусковой: lokma, parça

qıga:miti қыраамыты, граамыты // Rus. грамота: belge, sertifika

ma:rlı маарли // Rus. марля: tülbent

mişe:k, mişâ:k мишээк, мишээк // Rus. мешок, куль (полотняный): torba, çuval

mişe:kte- мишээктэ- // Rus. класть в мешок: torbaya koymak

mişe:kçik мишээкчик // Rus. небольшой полотняный мешочек: orta boy torba

mişa:у мышаай // Rus. мешающий: engel olan

mişa:ула- мышаайла- // Rus. мешать, быть помехой: engel olmak

Oros Орос, Orus Орус, Orıs Орыс // Rus. Русский, Россиянин; Россия, Русь; Русский, Российский; Rus, Rusyalı

potro:li потпооли // Rus. подполье, подвал: yeraltı, bodrum

sa:qır саакыр // Rus. сахар, сахарный: şeker, şekerli

samısa:t самысаат // Rus. табак, самосад: bir tür tütün

sacim сачим // Rus. поленница дров, сажень: odun uйғını, sajen, 2.13 metre uzunluğunda bir Rus ölçü birimi

sacim bol-/sacimna- сачим бол-/сачимна- // Rus. складывать дрова в поленницу: odun uйғınını üst üste dizmek

sidyo:lka сидёлка // Rus. седёлка (часть конской упряжи): at koşum takımının parçası

1.2.1.5. Ünlü düzleşmesi:

bati:nha батиинһа // Rus. ботинок, ботинки: potin, bot

gra:bla граабла, gra:bli граабли, kra:bli краабли // Rus. грабли: tırmık

da'ha даьһа // Rus. тулуп, доха: gocuk, kürk

qali:k қалиик // Rus. веник-голик: çalı süpürgesi

kampe:tka кампее́тка // Rus. конфета: şeker, şekerleme

hlapu: hлапуу, hlo:pu hлоопу // Rus. клоп: tahtakurusu

mi:le миилэ // Rus. мыло: sabun

mişe:k, mişä:k мишээк, мишээк // Rus. мешок, куль (полотняный): torba, çuval

mişe:kte- мишээктэ- // Rus. класть в мешок: torbaya koymak

mişe:kçik мишээкчик // Rus. небольшой полотняный мешочек: orta boy torba

ni:tke нииткэ // Rus. нитки (фабричные): iplik (fabrika ürünü)

save:rha савее́рһа // Rus. отвёртка (инструмент): tornavida

save:tska савее́цка // Rus. советский: Sovyet

salda:t салдаат // Rus. солдат: asker

salda:tta- салдаатта- // Rus. служить в армии: askerlik уармак

samak самак, samuk самук, zamak замак // Rus. 1) дверной **замок**, 2) замок ружья, затвор: 1) kapı kilidi 2) silah mekanizması

samakta- самакта- // Rus. поставить (подогнать) затвор к ружью: silah mekanizmasını kurmak

si:te сии́тэ // Rus. сито: elek, kalbur

çerapla:n чераплаан (Ustara ağzında) // Rus. самолёт, аэроплан: uçak

1.2.1.6. Ünlü türemesi:

1.2.1.6.1. Ön seste ünlü türemesi:

ispi:şke испишкэ, спиичкэ // Rus. спичка, спички: kibrit

ispi:r испиир // Rus. спирт: ispirto, alkol

ispi:rsi испиирси // Rus. пахнуть спиртом: içki kokmak

ispi:rsiğ испиирсиғ // Rus. пахнувший спиртом: içki kokan

kru:şka круушка, krü:şke крүүшкэ, күрү:şke күрүүшкэ // Rus. кружка: maşgара

Oros Орос, Orus Орус, Oris Орыс // Rus. Русский, Россиянин; Россия, Русь; Русский, Российский; Rus, Rusyaalı

osko:vor, оскоовор, skovo:r, сковоор // Rus. сковорода: tava

uško:l, ушкоол, iško:l ышкоол, şko:l шкоол // Rus. школа: okul

ürü:mhe үрүүмһэ // Rus. рюмка: kadeh

ürü:çke үрүүчкэ // Rus. ручка (для письма): silinmez kalem

ışka:p ышкаап, şka:p шкаап // Rus. шкаф: dolap

şko:lla- шкоолла-, ışko:lla- ышкоолла- // Rus. ходить в школу, посещать школу, учиться в школе: okula gitmek, okula eğitim almaya gitmek

ılaaba ылаба // Rus. лама, буддийский монах; священник: lama, lamaist din adamı

1.2.1.6.2. İç seste ünlü türemesi:

arıġan арыған (Gutara aġzında) // Rus. аркан: kement

brezeent брезеэнт // Rus. брезент, брезентовый: branda, çadır bezi

gra:mitı граамыты, qıra:mitı қыраамыты // Rus. грамота: okuma yazma, okuryazarlık

külü:p күлүүп, klü:p клүүп // Rus. клуб: kulüp

külü:ptüġ күлүүптүġ // Rus. имеющий клуб, с клубом: kulübü olan

hıne:k hıнеэк // Rus. книга, книжка: kitap

na'hala:t наһалаат // Rus. убыток, наклад: hata, zarar

na'hala:tqa наһалаатқа // Rus. нареч. зря, впустую, убыточно: boşuna, faydasızca

na'hala:tta- наһалаатта- // Rus. оставаться в убытке, в накладе: zararda olmak, faydasız olmak

na'hala:ttıġ наһалааттыġ // Rus. убыточный, накладный: faydasız, kazançsız

pıla:t пылаат // Rus. головной платок: başörtüsü, şal

pıla:ttıġ пылааттыġ // Rus. с платком на голове, имеющая платок: başörtülü, şallı (пылааттыġ улус // Rus. эвф. женщины: -örtmecedede - başörtülü halk, kadınlar)

slyuüde слюүдэ // Rus. слюда: mika minerali

tıjšıççı, tıjšıřkı тїисиччи, тїисишкі // Rus. тысячный: bininci

tovorog:q товорооқ // Rus. творог: lor peyniri, süzme peynir

1.2.1.6.3. Son seste ünlü türemesi:

ma:rtı маарты // Rus. март: mart ayı

motosııkle мотоциіклэ // Rus. мотоцикл: motosiklet

pri:ske приискэ // Rus. прииск (золотой): maden, maden ocağı (altın)

sto:lbo стоолбо // Rus. столб: direk, kolon

suġari суғари // Rus. сухарь: peksimet

1.2.1.7. Yuvarlaklaşma:

Yuvarlaklaştırıcı etkiye sahip olan b ve p gibi dudak ünsüzlerinden dolayı ünlü yuvarlaklaşması meydana gelebilmektedir. Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma sözcüklerde gerek bu iki ünsüzden dolayı gerekse de Rusçadaki ě (yo) sesindeki y'nin düşmesi ve ř sesinin inceltici etkisiyle o>ö değişmesiyle (üşö) yuvarlaklaşma meydana gelebilmektedir.

byo:rsa бѳорса, bѳ:rüze бѳѳрүзе // Rus. верста: verst, ölçü birimi

topure:tqa топуретќа // Rus. табуретка: tabure, iskemle

üşö үшѳ // Rus. ещѳ: daha

1.2.1.8. Ünlü düşmesi:

Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma sözcüklerdeki ünlü düşmeleri genellikle son seste meydana gelmiştir.

gaze:t газет qaze:t қазет // Rus. газета: gazete

dekalō:n декалоон, cekalo:n чекалоон // Rus. одеколон: kolonya

hıne:k hınezek // Rus. книга, книжка: kitap

minu:t минуут // Rus. минута: dakika

paşiro:s папирос // Rus. папиросы: (Rus tipi) sigaralar

respu:blik республик // Rus. республика: cumhuriyet

samba:r самбаар // Rus. самовар: semaver

sta:t стаат (алыгдж. ағзı) // Rus. стадо: sürü (geyik vb)

çerapla:n чераплаан (Ustara aғzında) // Rus. самолёт, аэроплан: uçak

1.2.2. Ünsüzlerle ilgili ses olayları:

1.2.2.1. Ünsüz düşmesi:

Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma sözcüklerde meydana gelen ünsüz düşmelerinin genellikle ts çift ünsüzü başta olmak üzere iki ünsüzün yan yana bulunduğu hecelerde meydana geldiği görülmektedir.

artiis артиис // Rus. артист, артистка: artist, oyuncu

bol'ni:sa больнииса // Rus. больница: hastane

kosmona:p космонаап // Rus. космонавт: kozmonot

qu'ra:uħa қуъпаайħа, қуъфаайа, пуааайа // Rus. фуфайка, телогрейка: kapiton ceket, gocuk

hol'so: hольсоо // Rus. 1) кольцо: 2) пряжка ремня или подпруги: 1) yüzük 2) kemer tokası

ma:rli маарли Rus. марля: tülbent

puşa:y пушаай // Rus. пусть, пускай: reki, tamam

save:rħa савѳрħа // Rus. отвёртка (инструмент): tornavida

si:tse сиитсѳ // Rus. ситец // ситцевый: basma kumaş

spi:r, ispi:r спиир, испиир // Rus. спирт, спиртовой: ispirto, alkol

siğa:n сығаан // Rus. цыган // цыганский: çingene

tansala- тансала- // Rus. танцевать: dans etmek

şeni:se шениисѳ // Rus. пшеница, пшеничный: buğday

1.2.2.2. Ünsüz türemesi:

Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma sözcüklerde ünsüz türemesinin genellikle ön seste ve sözcük içinde y sesinin türemesiyle ortaya çıktığı görülmektedir.

baydru: байдруу (Gutara ağzında bidro: бидроо) // Rus. ведро: kova

hoyt hoyт/хоть // Rus. хоть, хотя: bari, mesela, bile

mangazi:n мангазиин // Rus. магазин: dükkân, mağaza

mangazinna- мангазиинна-, magazinna- магазиинна- // Rus. пойти в магазин: mağazaya gitmek

manma:r манмаар // Rus. амбар: ambar

manma:rla- манмаарла- // Rus. помещать в амбар, класть в амбар: ambara koymak

manma:rlıǵ манмаарлыǵ // Rus. имеющий амбар: ambarı olan, ambar sahibi

save:rha савеэрһа // Rus. отвёртка (инструмент): tornavida

sto:l, nosto:l стоол, ностоол // Rus. стол: masa

çerapla:n чераплаан (Ustara ağzında) // Rus. самолёт, аэроплан: uçak

şlyu:rpa шляпка // Rus. шляпа: şarka

1.2.2.3. Ötümsüzleşme:

Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma sözcüklerde ötümsüzleşme sık görülen bir ses olayıdır. Ötümsüzleşmenin daha çok g>q ve d>t ses değişimleriyle meydana geldiği görülmektedir.

ba:nha баанһа // Rus. банка kavanoz; керел баанһа // Rus. стеклянная банка: cam kavanoz

ba:rha бааһа // Rus. бабка для отбивания кос: örs

gaze:t газеэт qaze:t қазеэт // Rus. газета: gazete

gra:bla граабла, gra:bli граабли, kra:bli краабли // Rus. грабли: tırmık

gra:miti граамыты, qıra:miti қыраамыты // Rus. грамота: okuma yazma, okuryazarlık

körşe:k көршеек // Rus. горшок, чайник: çömlek, çaydanlık

kra:blişla- крааблишыла- // Rus. просить грабли, приходиться по грабли: tırmık istemek, tırmıǵa gitmek

qali:k қалиик // Rus. веник-голик: çalı süpürgesi

meta:l метаал // Rus. 1) медаль, 2) значок: 1) madalya, 2) rozet

meta:llıǵ метааллыǵ // Rus. 1) имеющий медаль, награждённый медалью, 2) имеющий значок: 1) madalyası olan, 2) rozeti olan

myo:t мёот // Rus. мёд, медовый: bal

myo:tsı- мёотсы- // Rus. 1) пахнуть мёдом, 2) быть похожим на мёд: 1) bal kokmak 2) bala benzemek

myo:tsıǵ mёотсығ // Rus. 1) пахнувший мёдом, 2) похожий на мёд: 1) bal kokan 2) bala benzeyen

myo:tta- mёотта- // Rus. 1) идти за мёдом 2) запасать мёд 3) носить мёд (о пчёлах): 1) bala gitmek, 2) bal depolamak, 3) bal taşımak (arılar için)

myo:tta:r arı mёоттаар ары // Rus. домашняя пчела: bal arısı

myo:ttıǵ mёоттығ // Rus. 1) имеющий мёд, 2) медовый: 1) balı olan, 2) ballı

myo:tşıla- mёотшыла- // Rus. просить мёд: bal istemek

narıya:t нарыят // Rus. наряд: giysi, kıyafet

na'ħala:t наħалаат // Rus. убыток, наклад: hata, zarar

na'ħala:tqa наħалаатқа // Rus. нареч. зря, впустую, убыточно: boşuna, faydasızca

na'ħala:tta- наħалаатта- // Rus. оставаться в убытке, в накладе: zararda olmak, faydasız olmak

na'ħala:ttıǵ наħалааттығ // Rus. убыточный, накладный: faydasız, kazançsız

ogoro:t огороот // Rus. огород: bostan, sebze bahçesi

paroħo:t парохоот // Rus. пароход: vapur, dumanlı gemi

po:yest поийест // Rus. поезд: tren

potpo:li потпооли // Rus. подполье, подвал: yeraltı, bodrum

samısa:t самысаат // Rus. табак, самосад: bir tür tütün

sert серт // Rus. жердь: sırik

sta:t стаат (Alıgcer ağzında) // Rus. стадо: sürü (geyik vb)

şçetovo:tta- сçетовоотта- // Rus. работать счетоводом: muhasebe işi yapmak

tetra:tka тетраатка // Rus. тетрадь: defter

topure:tqa топуретқа // Rus. табуретка: tabure, iskemle

çe'pke чьпке // Rus. гриб; гриб-трутовик, губка: mantar bitkisi

çisponk чиспонк Rus. звукоподражание отрывистому мелодичному звуку, звонку: zile benzetilen ses yansımali sözcük

1.2.2.4. Ötümlüleşme:

arıǵan арыған (Gutara ağzında) // Rus. аркан: kement

patronda:ş патрондааш // Rus. патронташ: fişeklik, palaska

ya:bloga йааблога // Rus. яблоко: elma

1.2.2.5. Dudaksıllaşma:

Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma sözcüklerde dudaksıllaşmanın dış-dudak ünsüzlerinin çift dudak ünsüzüne dönüşmesiyle olduğu görülmektedir. Rusçadan alınma sözcüklerdeki en yaygın dudaksıllaşma örneğinin v-b ile f-p ses değişimlerinde olduğu görülmektedir.

v>b

baydru: байдруу (Gutara ağzında bidro: бидроо) // Rus. ведро: kova

bermişe:l' бермишээль // Rus. вермишель: tel şehriye

byo:rsa бёорса, bö:rüze бөөрүзе // Rus. верста: verst, ölçü birimi

bidro: бидроо, bidru: бидруу, baydru: байдруу, karapaş bidru:/bidro: карапаш бидруу/бидроо // Rus. ведро: sac, teneke kova

bi:le, биилэ, vi:le виилэ // Rus. 1) вилы: 2) вилка 1) yaba, 2) çatal

bosmu:qa босмуука (Ustara ağzı) // Rus. осьмушка, осьмуха: sekizde bir

samba:r самбаар // Rus. самовар: semaver

samba:rlıg самбаарлыг // Rus. имеющий самовар: semaveri olan, semaver sahibi

f>p

çi'rig чийпир // Rus. крепкий чай, чифир: demli çay

kampe:tka қампее́тка // Rus. конфета: şeker, şekerleme

qo:pe коопе, qo:fe коофе // Rus. кофе, кофейный: kahve

qu'ra:уна қуъпаайна, қуъфаайа, пупаайа // Rus. фуфайка, телогрейка: kariton ceket, gosuk

şka:p, ışka:p шкаап, ышкаап // Rus. шкаф: dolap

şka:pta- шкаапта- // Rus. помещать в шкаф: dolaba koymak

şka:ptat- шкааптат- // Rus. заставить помещать в шкаф: dolaba tıkmak, dolabı zorlamak

şo:per шоопер // Rus. шофёр, водитель: sürücü, şoför

ti:p тиип // Rus. тиф: tifo

v>p

la:pka лаапка // Rus. магазин, лавка: mağaza, dükkân

lıto:pka литоопка // Rus. коса (для сенокошения), литовка: tırap

posmu:ka посмуука // Rus. осьмушка, осьмуха: sekizde bir

sara:rnik сапаарник // Rus. заварник, чайник для заварки: çay demliği, çaydanlık

veyo:pka верёопка, бігуорка бірёопка // Rus. конопляная верёвка: kendirден уарılma ip

v>m

ve:nik веэник, mi:nik мииник, me:nik меэник // Rus. веник: süpürge

1.2.2.6. Ünsüz değişmesi:

Tofa Türkçesinde Rusçadan alınma sözcüklerde en sık görülen ünsüz değişmeleri k>h ve k>q değişmeleridir. Her iki ses değişmesi de genellikle ön seste meydana gelmiştir.

k-h değişmesi

bati:nha батиинһа // Rus. ботинок, ботинки: potin, bot

berdan: ha бердаанһа : Rus. берданка (вид охотничьего ружья): berdanka adlı tüfek

bütü:nhe бүтүүнһэ // Rus. бутылка: şişe

qartu:s картуус, hartu:s хартуус // Rus. картуз: şarka, kasket

qoro:pha короопһа // Rus. коробка, коробок: kutu

qu'ra:уһа қуһпаайһа, қуһфаайа, пуһпаайа // Rus. фуфайка, телогрейка: kapiton ceket, gocuk

ha:rtti haартты // Rus. 1) географическая карта, 2) игральные карты: 1) harita, 2) oyun kartları

ha:rttila- haарттыла- // Rus. играть в карты: oyun kartı oynamak, kağıt oynamak

haranda:ş харандааш, qaranda:ş қарандааш // Rus. карандаш: kurşun kalem

ha:şa haаша // Rus. каша: lapa, bulamaç

ha:şasa- haашаса- // Rus. хотеть кашу, любить кашу: lapa istemek, lapa sevmek

ha:şasak haашасак // Rus. любящий есть кашу, любитель каши: lapasever

haza:rma haзаарма // Rus. казарма: baraka

halaşıq halaашық // Rus. калач: bir tür geleneksel ekmek

harti:na хартиина // Rus. 1) картина; 2) кино, кинокартина, кинофильм: 1) resim, 2) sinema
tiriğ harti:na тириғ хартиина // Rus. кинофильм: sinema filmi

hlapu: hлапуу, hlo:pu hлопуу // Rus. клоп: tahtakurusu

halyango:r haлянгоор // Rus. коленкор (разновидность текстиля): patiska, pamuk bezi

here:se herээсэ // Rus. 1) крест: 2) крести: 1) haç, istavroz 2) sinek (kağıt oyununda)

here:sele- herээсэле, hre:sele- hrээсэле- // Rus. 1) креститься; 2) класть крест-накрест: vaftiz olmak

hiñe:k hiñeэк // Rus. книга, книжка: kitap

hlä:me hläэмэ // Rus. печёный хлеб: fırın ekmeği

hoyt hoyт (Каст.) хоть // Rus. **хоть**, хотя: bari, mesela, bile

hol'so: hольсоо // Rus. 1) кольцо, 2) пряжка ремня или подпруги: 1) yüzük, 2) kemer tokası

hol'so: hольсоо // Rus. колесо: tekerlek

hori:tta horиитта // Rus. корыто: oluk, yalak

horo:li хорооли // Rus. король (фигура в карточной игре): kral (kağıt oyununda)

horto:qa hortооқа, horto:pqa hortоопқа // Rus. картофель, картошка: patates

hö:zir hөөзір // Rus. козырь (в карточной игре) // козырной: koz (kağıt oyununda)

hö:zirle- hөөзірле- // Rus. ходить козырной картой, ходить козырем: koz kullanmak

hö:şke hөөшкэ, ке:şke кешкэ // Rus. кошка: kedi

hrüpä: hrүпээ // Rus. крупа; hububat (aқ hrүре ақ hrүпээ // Rus. рис: pirinç; qara hrүре қара hrүре // Rus. гречневая крупа, гречка: karabuğday)

mo'rho:vka мо'рһоовка, mo'rho:pka мо'рһоопка, mo'rho:tqa мо'рһоотқа, mo'rho:q мо'рһооқ // Rus. морковь: havuç

na'hala:t наьһалаат // Rus. убыток, наклад: hata, zarar

na'hala:tqa наьһалаатқа // Rus. нареч. зря, впустую, убыточно: boşuna, faydasızca

na'hala:tta- наьһалаатта- // Rus. оставаться в убытке, в накладе: zararda olmak, faydasız olmak

na'hala:ttiğ наьһалааттығ // Rus. убыточный, накладный: faydasız, kazançsız

savc:şha савээрһа // Rus. отвёртка (инструмент): tornavida

ürü:mñe үрүүмһэ // Rus. рюмка: kadeh

j-c değişmesi

Bo:ci боочи // Rus. вожжи: dizgin, gem

Gu:ci гуучы // Rus. гужи (часть конской упряжи): at koşum takımının bir parçası

sacim сачим // Rus. поленница дров, сажень: odun uğını, sajen, 2.13 metre uzunluğunda bir Rus ölçü birimi

x-q değişmesi

Bosmu:qa босмуқа (Ustara ağzında) // Rus. осьмушка, осьмуха: sekizde bir

sa:qır саақыр // Rus. сахар, сахарный: şeker, şekerli

h-ğ değişmesi

suğari суғари // Rus. сухарь: peksimet

g-ç değişmesi

çe'pке чьпке // Rus. гриб; гриб-трутовик, **губка**: mantar bitkisi

d-ç değişmesi

çuşu:rnik чушуурник // Rus. дежурный, **дежурник**: nöbetçi

j-ş değişmesi

çuşu:rnik чушуурник // Rus. дежурный, **дежурник**: nöbetçi

x-k değişmesi

posmu:ka посмуқа // Rus. осьмуха (восьмая часть): sekizde biri (bir bölümü)

l-n değişmesi

Bütü:nñe бүтүүнһэ // Rus. бутылка: şişe

g-ğ değişmesi

Vağo:n вағоон // Rus. 1) вагон; 2) поезд: vagon, tren

d-ç değişmesi

stü:çün стүүчүн // Rus. студень, холодец: pelte, jöle (etin pişmesiyle oluşan)

x-h değişmesi

Da'ha даъһа // Rus. тулуп, доха: gocuk, kürk

d-c değişmesi

Dekalo:n декалоон, sekalو:n чекалоон // Rus. одеколон: kolonyu

b-m değişmesi

hlä:me һләэмэ // Rus. печёный хлеб: fırın ekmeği

mıra: мыраа // Rus. брага: bir tür ev yarımı bira

v-f değişmesi

krevnyo:fka кревнёфка // Rus. кремнёвое ружьё, кремнёвка: çakmaklı silah

safho:s сафхоос // Rus. завхоз, заведующий хозяйством: tedarik müdürü

safho:sta- сафхооста- // Rus. работать завхозом: tedarik müdürü olarak çalışmak

d-n değişmesi

ka:jny қаажный // Rus. каждый: her, her bir

m-b değişmesi

ıaba ылаба // Rus. лама, буддийский монах; священник: lama, lamaist din adamı

m-v değişmesi

krevnyo:fka кревнёфка // Rus. кремнёвое ружьё, кремнёвка: çakmaklı silah

g-q değişmesi

qo:rit коорыт // Rus. город, городской: şehir, kent

qooritta- коорытта- // Rus. ехать в город: şehre gitmek

qıga:mıtı қыраамыты, граамыты // Rus. грамота: belge, sertifika

tovorо:q товорооқ // Rus. творог: lor peyniri, süzme peynir

z-s değişmesi

qo'lho:s қоълхоос // Rus. колхоз, колхозный: kooperatif, ortak çiftlik

obo:s обоос // Rus. 1) обоз, 2) караван: 1) at arabası katarı, 2) kervan

po:yest поейест // Rus. поезд: tren

samak самак, samuk самук, zatak затак // Rus. 1) дверной замок: 2) замок ружья, затвор: 1) kapı kilidi 2) silah mekanizması

samakta- самакта- // Rus. поставить (подогнать) затвор к ружью: silah mekanizmasını kurmak

sara:rnık сапаарник // Rus. заварник, чайник для заварки: çay demliği, çaydanlık

saro:t сароот // Rus. стог, скирда, зарот (обл.): dokurcun, ot uğını

saro:tta- сароотта- // Rus. стоговать, скирдовать, ставить зарот (обл.): ot uıǵmak

safho:s сафхоос // Rus. завхоз, заведующий хозяйством: tedarik müdürü

safho:sta- сафхооста- // Rus. работать завхозом: tedarik müdürü olarak çalışmak

saem, sa:em саэм, сааэм // Rus. займ, заём, долг: borç

to:sqa тоосқа // Rus. малокалиберная винтовка, тозовка (обл.): küçük kalibreli bir tür tüfek

çisponk чиспонк // Rus. звукоподражание отрывистому мелодичному звуку, **звонку**: zile benzetilen ses yansımali sözcük

ş-h deǵışmesi

na'hati:r' наһатырь // Rus. нашатырь: amonyak

k-g deǵışmesi

halyango:r халянгоор // Rus. коленкор (разновидность текстиля): patiska, pamuk bezi

s-t deǵışmesi

ovuо:t овёот // Rus. овёс // овсяный: yulaf

sk ses grubu-ş deǵışmesi

puşa:у пушаай // Rus. пусть, пускай: reki, tamam

k-q deǵışmesi

qaru:s қапуус // Rus. капуста: lahana

qarabi:n қарабиин // Rus. карабин: karabina (tüfeği), filinta

qara-pe:şke қара-пеэшкэ // Rus. шашки: dama taşı, dama oyunu

qarma:n қармаан // Rus. карман: cep

qarmaqо:n қармақоон, harmaqо:n хармақоон, maqаро:n мақароон // Rus. макароны: makarna

qarto:vaу қартовай, qarto:ǵа қартоға // Rus. картофель, картошка: patates

qartu:s қартуус // Rus. картуз: şarka, kasket

qassirla- қассирла- // Rus. работать кассиром: kasiyer olarak çalışmak

qae qudu? қә қуду? // Rus. куда? nereye, nerede

qо:ре қоопе, qо:fe қоофе // Rus. кофе, кофейный: kahve

qо:rit қоорыт // Rus. город, городской: şehir, kent

qоoritta- қоорытта- // Rus. ехать в город: şehre gitmek

qora:bl' қораабль // Rus. корабль: gemi

qoro:pha қороопһа // Rus. коробка, коробок: kutu

qıra:miti қыраамыты, граамыты // Rus. грамота: belge, sertifika

qо'lһо:s қоьлһоос // Rus. колхоз // колхозный: kooperatif, ortak çiftlik

qo'nfe:tka қоьнфеэтка // Rus. конфета: şekerleme

qusu:q қусуук // Rus. кусок // кусковой: lokma, parça

su:şqa суушқа // Rus. сушки, мелкие баранки: gevrek simit, bir tür küçük kraker

to:sqa тоосқа // Rus. малокалиберная винтовка, тозовка: küçük kalibreli bir tür tüfek

topure:tqa топуреэтка // Rus. табуретка: tabure, iskemle

uro:q уроок // Rus. урок: ders

şoşqa шошқа // Rus. чушка, домашняя свинья: domuz yavrusu, evcil domuz

m-n değişmesi

manma:r манмаар // Rus. амбар: ambar

manma:rla- манмаарла- // Rus. помещать в амбар, класть в амбар: ambara koymak

manma:rlığ манмаарлығ // Rus. имеющий амбар: ambarı olan, ambar sahibi

n-m değişmesi

sacim сачим // Rus. поленница дров, **сажень**: odun uğını; sajen, 2.13 metre uzunluğunda bir Rus ölçü birimi

sacim bol-/sacimna- сачим бол-/сачимна- // Rus. складывать дрова в поленницу: odun uğınını üst üste dizmek

ç-ş değişmesi

po:şta пошта // Rus. почта: posta

tıısiççi, tıısişki tıısиччи, tıısişki // Rus. тысячный: bininci

şoşqa шошқа // Rus. чушка, домашняя свинья: domuz yavrusu, evcil domuz

şey şэй // Rus. чай (напиток): çay (içecek)

j-s değişmesi

sert серт // Rus. жердь: sığık

n-ŋ değişmesi

seŋ сэн // Rus. цена: değer, fiyat; сэн чокка бесплатно ücretsiz, bedava

1.3. Hece Düşmesi:

Tofa Türkçesinde Rusçadan alınma sözcüklerde görülen hece düşmesi, genellikle son hecede görülmekte olup çoğunlukla Rusçadaki -ya ekinin düşmesiyle gerçekleşmiştir.

a:rmi аарми // Rus. армия, военная служба: ordu, askerlik

qaru:s қапуус // Rus. капуста: lahana

mışa:y мышаай // Rus. мешающий: engel olan

pa:rti паарти // Rus. партия: parti

pre:mi преэми // Rus. премия: ödül, prim

pıla:t пылаат // Rus. головной **платок**: başörtüsü, şal

radiogra:m радиограам // Rus. радиограмма: radyogram
skovo:r, osko:vor skovoop, oskoovor // Rus. сковорода: tava
soğlan соđлан (гутар. ağzı) // Rus. согласен: kabul, razı
eksku:rsı эксуурси // Rus. экскурсия: gezinti
ekspedi:sı экспедиисı // Rus. экспедиция: sefer, iş seyahati

1.4. Faringalleşme:

Fonem değerine sahip olan gırtlaksı (faringal) ünlüler Türk lehçelerinde Sarı Uygur, Tuva ve Tofa Türkçelerinde görülmekle beraber sadece kelimenin birinci hecesinde bulunur (İlgın, 2011, s. 19). Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma sözcüklerde faringalleşme, yalnızca bir sözcükte tespit edilmiştir.

ma'ho:rka маъхоорка // Rus. махорка: bir tür tütün, bitki

1.5. Göçüşme:

ho:yt хойт // Rus. хоть, хотя: bari, mesela, bile

levo:r левоор // Rus. револьвер, пистолет: tabanca

qarmaqo:n қармақоон, harmaqo:n хармақоон, maqaro:n мақароон // Rus. макаронь: makarna

ya:bloğa йааблога, ya:bulka йаабылка // Rus. яблоко: elma

2. Sonuç:

Tofa Türkçesinin Rusça ile ilişkisi 17. yüzyılda başladığı kabul edilse de esas olarak Tofa Türkçesinin Rusçanın yoğun bir şekilde etkisi altında kaldığı dönem 1930'lu yıllardan başlamaktadır. Bu yıllardan itibaren Tofa Türklerinin yerleşik yaşama geçirilmesiyle Sovyet Rus eğitim sistemine dâhil edilmelerinin, Rusçaya ait söz varlığının Tofa Türkçesi söz varlığı içerisinde çok önemli ölçüde artışa sebep olduğu söylenebilir.

Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığının ses özellikleri üzerine yapılan değerlendirmede, bazı öğelerde ses olayları gerçekleşirken bazı öğelerde herhangi bir ses değişikliğinin gerçekleşmediği görülmüştür.

1. Veri tabanı olarak kullanılan sözlükten hareketle Tofa Türkçesinde 338 tane Rusçadan alınma sözcük tespit edilmiştir. Bu 338 sözcükten ses olayı meydana gelen sözcük sayısı 317 iken ses olayı meydana gelmeyen sözcük sayısı ise 21'dir. Bu durum, Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma sözcüklerin %93.78'inde ses olayı meydana geldiğini, % 6.22'sinde ise ses olayı meydana gelmediğini göstermektedir. Bu durum Tofa Türkçesinin Rusçadan alınma sözcükleri büyük oranda kendi ses özelliklerine benzettiğini göstermektedir. Ses olayı meydana gelmeyen sözcüklerin gün adları ve SSCB dönemine ait terimler olması da dikkat çekmektedir.

2. "tolmo:çı толмоочы // Rus. толмач" sözcüğü geri dönen alıntı olup Türkçe kökenli olsa da Rusçanın söyleyiş özelliklerine göre yer aldığından bu sözcük, alınma sözcükler içerisinde değerlendirilmiştir³.

³ Daha ayrıntılı bilgi için bk. Karaağaç, G. (2021). *Türkçe Verintiler Sözlüğü*. Ankara: TDK. (dilmaç maddesi: s. 245.)

3. Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı içerisinde çeşitli ses olayları sonucunda ortaya çıkmış ikincil uzun ünlü içeren 253 adet söz varlığı ögesi tespit edilmiştir. Bu durum, Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığında ortaya çıkan ses olayları içerisinde en çok ünlü uzamasının meydana geldiğini göstermektedir.

4. Gerek /l/ ve /ş/ gibi ünlüler üzerinde inceltici etkisi bulunan ünsüzlerden dolayı gerekse de benzeşmeden kaynaklı olarak Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma sözcüklerde; 37 adet ünlü incelmeleri, bunun yanında 5 adet ünlü kalınlaşması tespit edilmiştir.

5. Türk dilinin genel ses özelliklerinden olan ilk heceden sonra geniş-yuvarlak ünlü bulunmaması, Tofa Türkçesinde de alınma sözcüklerdeki ilk heceden sonraki o-ö ünlülerinin dar ünlülere dönüşmesine yol açtığı söylenebilir. Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı içerisinde 23 adet bu tür ünlü daralması tespit edilmiştir. Bunun dışında ünlü daralması, yalnızca ilk heceden sonraki hecelerde değil ilk hecede de görülmüştür.

6. Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı içerisinde ilk heceden sonraki yuvarlak ünlülerin Türk dilinin ses özelliklerine uygun olarak genellikle benzeşme yoluyla düz ünlülere dönüştüğü örneklerin sayısı 19 olarak tespit edilmiştir.

7. Sözcüklerin ek alıp türemesi ve yerleştirilmesi gibi nedenlerle veri tabanından hareketle Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı içerisinde ön seste 13, iç seste 15 ve son seste 5 adet olmak üzere toplam 33 adet ünlü türemesinin meydana geldiği görülmüştür. Ön seste ünlü türemesinin, Türkiye Türkçesi ağzlarında olduğu gibi Tofa Türkçesinde de /t/, /ş/ ünsüzleriyle veya çift ünsüzle başlayan sözcüklerde söyleyiş kolaylığına yönelik bir türeme olduğu; iç sesteki türemenin, yan yana iki ünsüzün bulunması ve ön sesteki sözcüklerin iki ünsüzle başlaması gibi nedenlerle gerçekleştiği; son sesteki türemenin ise, ünlü seslerle kurulu bir hece yapısına sahip olan Türk dilinin alıntı sözcüklerdeki sık ünsüzlü yapıları kendi söyleyiş özelliklerine benzetmeye çalıştığı için gerçekleştiği düşünülebilir. Genellikle son seste görülen 9 adet ünlü düşmesi yanında, 3 adet ünlü yuvarlaklaşması da tespit edilmiştir.

8. Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı içerisinde ünsüz düşmelerinin genellikle ts çift ünsüzü başta olmak üzere iki ünsüzün yan yana bulunduğu hecelerde ve toplamda 13 adet olduğu, ünsüz türemesinin ise 11 adet olduğu görülmüştür.

9. Ötümsüzleşmenin, Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı içerisinde sık görülen bir ses olayı olarak daha çok k>h, g>q ve d>t seslerinde meydana gelen 34 adet olduğu; ötümlüleşmenin ise sadece 3 örneğinin bulunduğu tespit edilmiştir.

9. Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı içerisinde 23 adet diş-dudak ünsüzünün çift dudak ünsüzüne dönüşmesiyle oluşan dudaksıllaşma tespit edilmiştir. Bunlardan en yaygın olanı f>p ses değişimi ile meydana gelenidir.

10. Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı içerisinde en sık görülen ünsüz değişimleri 38 adet ile k>h ve 23 adet ile k>q değişimleridir. Her iki ses değişimi de genellikle ön seste meydana gelmiştir. Diğer ses değişimleriyle beraber toplam 116 adet ünsüz değişimi tespit edilmiştir.

11. Genellikle son hecede olup çoğunlukla Rusçadaki -ya ekinin düşmesiyle gerçekleşen hece düşmesi, Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı içerisinde 11 adettir. Göçüşme meydana gelen örnek sayısı 4 olup 1 sözcükte ise faringalleşme ses olayının olduğu görülmüştür.

Kaynaklar

- Aksan, D. (2004). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Boz, E. ve Günay Aktaş, S. (2016). Diasporada Karaçay Türkçesinin kullanımı Eskişehir örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1), 145-155.
- İlgin, A. (2011). *Tofa (Karagas) Türkçesi-şekil bilgisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İlgin, A. (2012). Tofa (Karagas) Türkleri ve dilleri üzerine. *Tehlikedeki Diller Dergisi*, 2012 Kış Sayısı, 103-112.
- İlgin, A. (2015). *Tarihî karşılaştırmalı Tofa (Karagas) Türkçesi-biçim bilgisi*. Ankara: TDK.
- Karaağaç, G. (1997). Alıntı kelimeler üzerine düşünceler. *Türk Dili*, 552, 499-510.
- Karaağaç, G. (2021). *Türkçe verintiler sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Karaca, V. (2012). Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcüklerde görülen ses olayları üzerine bir inceleme. *Turkish Studies (Elektronik)*, 7(4b), 2059-2090.
- Kemaletdinova, G. (2008). *Rusça büyük sözlük*. İstanbul: Fono.
- Rassadin, V. İ. (1971). *Fonetika i leksika tofalarskogo yazıka*. Ulan-Üde: BKİ.
- Rassadin, V. İ. (2005). *Tofalarsko-russkiy i russko-tofalarskiy slovar*. Sankt-Petersburg: Drofa.
- Rassadin, V. İ. (2013). *Tyurkologičeskie issledovaniya izbrannoe*. Elista: İKU.
- Rassadin, V. İ. (2016). *Tofalarsko-russkiy slovar*. Moskova: İzdatelskiy Dom YASK.
- Şaponikov A.K. (2010). *Etimologičeskiy slovar sovremennogo russkogo yazıka*. Moskova: Nauka ve Flinta.
- Vasmer, M. (1986). *Etimologičeskiy slovar russkogo yazıka*. Moskova: Progress.

Extended Abstract

Tofa Turks, also called Karagas, live in the Irkutsk region of the Russian Federation. Tofa Turkic, which is used as a spoken language, is in danger of extinction today. In the vocabulary of Tofa Turks, who live together with the Russians, many elements pass through Russian.

Although it is accepted that the relationship between Tofa Turkic and Russian began in the 17th century, the period when Tofa Turkic was heavily influenced by Russian begins in the 1930s. Since these years, it can be said that the inclusion of Tofa Turks in the Soviet Russian education system with the sedentary life caused a significant increase in the vocabulary of the Russian language in the Tofa Turkic vocabulary.

In this study; some evaluations were made on the phonetic features of the vocabulary taken from Russian in Tofa Turkic. The identified items belonging to the vocabulary are shown both in their transcribed form and in their original form in the dictionary. The dictionary named “Tofalarsko-Russkiy Slovar 2016 (Tofaca-Russian Dictionary 2016)” prepared by V. I. Rassadin has been accepted as a database.

In the evaluation made on the phonetic features of the vocabulary taken from Russian in Tofa Turkic, it has been seen that while some items have phonetic events, no phonetic changes have occurred in some items.

Based on the dictionary used as a database, 338 Russian words were identified in Tofa Turkic. While the number of words with a sound event from these 338 words is 317, the number of words without a sound event is 21. This shows that 93.78% of the words borrowed from Russian in Tofa Turkic have a sound event, and 6.22% have no sound event. This situation shows that Tofa Turkic mostly resembles the words taken from the Russian language with its sound characteristics. It is also noteworthy that the words that do not have a sound event are the names of the days and the terms belonging to the USSR period.

Although the word “tolmo:çı толмоочы // Rus. толмач” is a returning quote and is of Turkic origin, it has been evaluated among the borrowed words since it takes place according to the pronunciation characteristics of the Russian language.

Within the vocabulary taken from Russian in Tofa Turkic, 253 vocabulary items containing secondary long vowels that have emerged as a result of various phonetic events have been identified. This situation shows that the most vocal lengthening occurs among the phonetic events that occur in the vocabulary borrowed from Russian in Tofa Turkic.

In words taken from Russian in Tofa Turkic, both because of the consonants that have a diluting effect on vowels such as /l/ and /ş/, or because of assimilation; 37 vowel thinning and 5 vowel thickening were determined.

It can be said that the absence of wide-round vocals after the first syllable, which is one of the general phonetic features of the Turkic language, causes the o-ö vocals after the first syllable to turn into narrow vocals in the words borrowed in Tofa Turkic. 23 such vocal contractions have been identified in the vocabulary taken from Russian in Tofa Turkic. Apart from that, vocal contraction is seen not only in the syllables after the first syllable but also in the first syllable.

In Tofa Turkic, the number of examples in which the round vocals after the first syllable are converted into straight vocals, generally by assimilation, following the phonetic features of the Turkic language, has been determined as 19.

Based on the database, it has been observed that a total of 33 vocal derivations, 13 in the front voice, 15 in the inner voice, and 5 in the last voice, occur in the vocabulary taken from the Russian in Tofa Turkic due to reasons such as the derivation and localization of the words.

It can be thought that the derivation of vocals in front sound is a derivation for ease of pronunciation in words starting with /r/, /ş/ consonants or double consonants in Tofa Turkic, as in Turkey Turkish dialects; the derivation in the inner voice occurred due to the presence of two consonants side by side and the words in the front voice starting with two consonants; the derivation in the last sound occurred because the Turkic language, which has a syllable structure with vocal sounds, tried to make the consonant structures in the borrowed words similar to their pronunciation features. In addition to 9 vocal drops, which are generally seen in the last sound, 3 vocal roundings have also been determined.

It has been observed that there are 13 consonants in the syllables where two consonants are found side by side, especially the “ts” double consonant, in the vocabulary taken from Russian in Tofa Turkic and there are 11 consonant derivations.

It is stated that devoicing is a common phonetic phenomenon in the vocabulary borrowed from Russian in Tofa Turkic and 34 units occur mostly in k>h, g>q, and d>t sounds; It has been determined that there are only 3 examples of voicing.

In the vocabulary taken from Russian in Tofa Turkic, labialization, which is formed by the transformation of 23 tooth-lip consonants into double labial consonants, has been determined. The most common of these is the f>p sound change.

The most common consonant changes in Tofa Turkic in the vocabulary taken from Russian are k>ħ with 38 pieces and k>q with 23 pieces. Both voice changes generally occurred in the front voice. Along with other sound changes, a total of 116 consonant changes were determined.

The syllable drop, which is usually in the last syllable and mostly occurs with the drop of the suffix “-ya” in Russian, is 11 in the vocabulary taken from Russian in Tofa Turkic. The number of samples with coincidence is 4 and it has been observed that there is a pharyngeal sound event in 1 word.

